

- востоковедение, 1999. – С. 144; Попов П. С. Китайский философ Мэн-цзы / П. С. Попов. – М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1998. – С. 176.
31. Shanghai Confucian Temple. – Р. 6. Дослівно *сююань* 許愿 – обітниця, або обіцянка виконати прохання.
  32. Цей вид мистецтва має назву *пенъцзін* 盆景 («ландшафт на таці»). У нас він більше відомий під японською назвою *бонсай* 盆栽 (кит. *пенъцзай*, «[рослини], висаджені на таці»).
  33. Малявін В. В. Вказ. праця. – С. 438.
  34. Кравцова М. Е. Вказ. праця. – С. 134–135.
  35. Цзяннань – географічний район у Китаї, південний берег нижньої течії р. Янцзи разом з південною частиною дельти, включає й Шанхай. Класичними зразками цзяннаньського стилю є сади м. Сучжоу, занесені ЮНЕСКО до списку світової спадщини.
  36. Shanghai Confucian Temple. – Р. 16.
  37. Ibid. – Р. 17.
  38. Рифтин Б. Л. Куй-син / Б. Л. Рифтин // Мифы народов мира : энциклопедия. – М. : Сов. энциклопедия, 1992. – Т. 2. – С. 22–23.
  39. Конфуциева летопись «Чуньцю» («Весны и осени») / [пер. и примеч. Н. И. Монастырева ; исслед. Д. В. Деопика и А. М. Карапетьянца]. – М. : Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1999. – С. 106.
  40. Eberhard W. Symbole chińskie. Słownik / Wolfram Eberhard ; [tłum. Renata Darda]. – Kraków : UNIVERSITAS, 1996. – S. 96–98.
  41. Посилання на «Лунь юй» наведено за виданням: Беседы и суждения Конфуция / [сост. и общ. ред. Р. В. Грищенкова]. – СПб. : Кристалл, 2001. – 1120 с.
  42. Eberhard W. Op. cit. – S. 234.
  43. Монах Иакинф (Н. Я. Бичурин). Описание религии ученых / Монах Иакинф (Н. Я. Бичурин) // Конфуций. Я верю в древность / [сост., перевод и коммент. И. И. Семенов]. – М. : Республика, 1995. – С. 290, 294–295.
  44. Сидихменов В. Я. Китай : страницы прошлого / В. Я. Сидихменов. – М. : Наука, 1987. – С. 389.
  45. Там само. – С. 390.
  46. Shanghai Confucian Temple. – Р. 2–3, 9.
  47. Ibid. – Р. 12–13.

S. Kapranov

THE CONFUCIAN TEMPLE IN SHANGHAI: THE PAST IN THE PRESENT

The article is dedicated to a monument of Chinese culture – the Confucian Temple of Literature in Shanghai. The research focuses on the symbolic structure and functions of the temple in the past and nowadays, thereby showing changes and continuity of Confucian tradition in modern China.

Keywords: Confucianism, Confucius, temple, temenology, Shanghai.

УДК 938: 008

Боднарук М. М.

ПОЛІТИЧНЕ «УЯВНЕ»: НІКОЛЬ ЛОРО ТА ПРОБЛЕМАТИЗАЦІЯ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ

Статтю присвячено аналізу афінського громадянського «уявного» в класичний період як утопічного та ідеологічного проекту, спрямованого на створення демократичного суспільства. Автор звертається до концепту політичного «уявного» Ніколь Лоро та досліджує способи забуття в античній Греції.

Ключові слова: політичне «уявне», давньогрецька культура, поліс, ідеологія, демократія, пам'ять.

Жан-Франсуа Ліотар у книжці «Гайдеггер і «євреї»» (1988) віддає данину інтелектуальній пошани історико-антропологічним працям французької дослідниці Ніколь Лоро, звертаючись до її розвідок із проблематики афінського поліса класичного періоду, щоб проілюструвати роботу «політик забуття» [1]. Так, широко відома в англосаксонських академічних колах як одна

з-посеред найбільш оригінальних і впливових дослідниць грецької античності, Ніколь Лоро й досі для українсько- та російськомовного читача залишається майже зовсім невідомою і непоміченою фігурою [2].

Варто зазначити, що в бібліографії Ніколь Лоро марно шукати центральну монографію, яка містила би повний виклад теорій французької

дослідниці та прояснювала її внесок у культурологічні розвідки з проблем давньогрецької міфології та політичної історії. Усі книжки Н. Лоро, – а їх менше ніж десяток, – написано на різні теми, що стосуються питань «афінського уявного», «політик пам'яті та забуття», «проблеми автохтонії», «демократії» тощо [3].

Еллініст і, більше того, афіноцентрист у своїх дослідженнях, Ніколь Лоро була ученицею найзнаменитіших французьких гуманітаріїв, які спеціалізуються у своїх наукових розробках на проблематиці грецької античності: П'єра Відаль-Наке, Марселя Детьєна і, мабуть, найбільш відомого з-посеред пострадянської аудиторії, Жана-П'єра Вернана [4]. Їх об'єднує, передусім, історико-антропологічний підхід у дослідженнях історії та теорії культури Греції, який кидає виклик їхнім попередникам, позитивістським історикам, прибічникам *realia*. Йдеться про те, що неможливо шукати чистого відображення політичного життя поліса в текстах. Відтак, Н. Лоро перебуває в межах тієї ж інтелектуальної традиції, що і Мішель Фуко, Поль Вейн і особливо П'єр Бурдьє. Маємо справу саме з «історією практик», яка не переймається пошуками «субстанцій», чи «природного об'єкта», в історії (якими не є ані «місто», ані «сексуальність», ані «божевілля»). Усі згадані «речі» існують лише як кореляти культурних практик і є нічим іншим, як мінливими, непостійними відносинами [5]. Поль Вейн приписує Мішелю Фуко революцію в історіографії, а саме – такий спосіб історіописання, який виходить із того, що об'єкти розглядаються «з точки зору практик, які змінюються від епохи до епохи». Зрозуміло, вказує Вейн, «Фуко не відкрив нової, донині невідомої інстанції, яка називається “практикою”», «практика – це не інстанція». Це формулювання стане прозорішим, якщо процитувати маніфест Вейна: «Практика від початку визначає свої об'єкти. Давайте відштовхуватися від самої цієї практики, так, щоб об'єкт, на який вона спрямована, був тим, чим він постає лише через зв'язок із нею». Тоді ідеологією, пише Вейн, постає «стиль, здатний ідеалізувати практику», «драпірування, що прикриває неадаптивні й різнопланові риси реальних практик, які змінюють одна іншу» [6]. Так, Ніколь Лоро в її дослідженнях політичного «уявного» Афін V ст. до н. е. спирається на змінні практики, дискурсивні і не тільки, які визначають головні сфери громадянського життя епохи.

Ніколь Лоро визначає себе як «історик уявного» [7]. Предмет, який вона досліджує, – це, за її словами, «уявне» Афін. Таке формулювання одразу ж відсилає нас до питання про зв'язок між історико-культурними дослідженнями Н. Лоро, з одного боку, та психоаналітичним підходом до культури, – з іншого. Адже концепт «уявно-

го» найперше асоціативно відсилає до реєстру «Уявного» у психоаналітичній теорії Жака Лакана [8].

Слід зазначити, що дехто з критиків вважає найбільшим теоретичним внеском Лоро якраз новизну використання поняття «уявного» [9]. Відомо, що у психоаналізі «уявне» безпосередньо пов'язане з несвідомим. У ХХ ст. мали місце декілька атак на фрейдівський концепт «несвідомого», однією з яких була спроба Ж.-П. Сартра в його феноменологічній системі замістити несвідоме «уявним». «Уявне», за Сартром, є видом свідомості, шляхом схоплення об'єкта. Так, Сартр воював із несвідомим на ґрунті «уявного», що вказує на перетин цих концептів у французькій філософській думці. «Несвідоме», психоаналітичний концепт, розроблений на основі дослідження «уявних» недугів, як-от істерії, було замінене феноменологічним концептом «уявного» [10].

Лаканівська критика феноменологічного підходу полягала в поверненні до фрейдівської системи «уявного», яку той намагався відкинути. Лакан демонструє ще раз, що Уявне – це передумова несвідомого. Уявне, як його описує Лакан, є діалектикою, що зв'язує суб'єкта з соціальними ситуаціями, тотальністю, що перевищує його. Суб'єкт знаходить себе екстеріорізованим в уявному: відчужений від себе, він опиняється в опосередкованому ставленні до себе і змушений шукати підтвердження своєї достовірності через визнання іншим. Продуктом Уявного є Еґо – свідомі відносини із соціальним світом, не прямі, а опосередковані стосунками з несвідомим.

Політичне «уявне» в теорії Н. Лоро хоч і тяжіє до лаканівського концепту, однак позначає дещо відмінне, оскільки концепт апліковано до історико-культурного матеріалу віддаленої у часі епохи. Завдання нашої статті – простежити методологічні новації Лоро та застосування її авторських концептів у сегменті антикознавства.

Так само, як і поняття «уявне», поняття «заперечення» (здавалося б, психоаналітичне) також було переформульоване Лоро і не збігається з фрейдівським терміном. Дослідниця свідомо асимілює психоаналітичну термінологію з власними методологічними інсайтами. Ніколь Лоро не є психоаналітичним критиком літературних текстів, проте у неї знаходимо вдаль для історика класичного світу використання психоаналітичного підходу. Важливо вказати, що попри те, що в дослідниці майже немає звернень як до постфрейдівського психоаналізу, так і до психоаналітичної літературної критики, Лоро постійно апелює до Фрейда і найчастіше до його пізніх, метапсихологічних праць. Так, вона запозичує фрейдівське поняття «аналогії» з його праці «Мойсей і монотеїзм» (1938). Коли в монографіях

Лоро знаходимо поняття «колективна пам'ять» чи «колективне забуття», то ця термінологія зовсім не означає звернення до «колективного несвідомого» в юнгівському розумінні. Йдеться про перенесення у формі аналогії між містом та індивідом, якщо слідувати фрейдівським шляхом. Фрейд «методом аналогії» рухається від індивідуального до колективного. У тексті «Мойсей і монотеїзм» він саме здійснює перехід від індивідуальної психології до групової, де встановлює аналогію між невротичними процесами та релігійними подіями. За Фрейдом, між індивідуальним і колективним існує майже повна відповідність: у групі враження минулого, схоже до індивіда, зберігається в несвідомих слідах пам'яті [11]. Так само, досліджуючи материнський траур, Лоро послуговується відомим текстом Фрейда, присвяченим специфічній «роботі» трауру [12].

Не менш ризикованим інтелектуальним ходом, аніж уже зазначене використання психоаналітичного підходу до грецького культурного матеріалу [13], є вживання Н. Лоро поняття «ідеологія» в контексті того ж таки античного світу. Більше того, вона не лише не боїться використовувати такий громіздкий і певною мірою дискредитований «марксистський» термін, а й прямо закликає не уникати його. Дослідниця стверджує [14], що наразі не існує більш суттєвого терміна для позначення політико-інтелектуальної конфігурації поліса. З точки зору останньої, поліс постає як такий, що у своєму уявному бачить себе як певну ідеальність, як цілісне місто, тобто місто, яке завжди тотожне собі й перебуває у згоді із собою.

Луї Альтюссер, говорячи про «ідеологічне несвідоме», формулює поняття ідеології на перетині реального та «уявного» ставлення людей до умов власного існування. «Таким чином, ідеологія – це вираження відношення людей до їхнього “світу”, тобто (наддетермінована) єдність реального та уявного ставлення до реальних умов їх існування». Альтюссер вказує, що «в ідеології реальне ставлення неминує завуальовано уявним», де саме «в цій наддетермінації реального уявним і уявного реальним ідеологія, відповідно до свого принципу, проявляє свою активність, саме в ній вона, зміцнюючи чи змінюючи це уявне ставлення, тим самим змінює й саме [реальне] ставлення людей до умов їх існування» [15].

Бачимо, що політичне «уявне» є ідеологічним чи таким, із якого живиться ідеологія; Ніколь Лоро ілюструє альтюссеріанське визначення цілою низкою допоміжних прикладів з грецької політичної історії та історії культури. Отже, як розпізнати те, що у процитованому фрагменті позначене «ідеологічним несвідомим», а термінами Лоро – «політичним уявним»?

Уже у першій книжці «Винайдення Афін. Історія поховальних промов у класичному місті» (*L'Invention d'Athènes. Histoire de l'oraison funèbre et de sa fonction dans la cité classique*) (1981), – початково докторській дисертації (1977) за назвою «Афінське уявне» (*Athènes imaginaire*), – Ніколь Лоро вводила поняття «уявного» і декларувала дослідження його політичної маніфестації у грецькій культурі. Історія надгробної промови, надгробного слова, розгорнута у цій книжці, була фундаментальним науковим нововведенням. Водночас праця поставала ще й як перше дослідження культурної функції риторики з перспективи афінської демократії.

Лоро демонструє, що надгробні пам'ятники та епітафії транслюють й архівують пам'ять про минуле, яка мала місце у сфері політичного. Саме в епітафіях і надгробному слові взаємозалежність між культурною мнемотехнікою і політичною свідомістю мешканців Афін досягає своєї вершини. Пам'ять про минуле є не лише ідеологічним переконанням поліса, а й демонстрацією влади, панівної сили. Акцентуючи на вказаному моменті, Ніколь Лоро звертає увагу на момент винайдення чи «виробництва» «уявного» афінського полісу. Дискурс у термінах *isogonia* (рівність за народженням), *eugeneia* (благородне походження), *isonomia* (політична рівність) і *philia* (дружба), апелюючи до автотонного народження всіх громадян, – а йдеться винятково про чоловіче потомство, – вибудовує політичну утопію, яку конститує міф про витоки поліса. Афінський дискурс заперечує те, що зветься грецьким словом *stasis*, а саме – конфлікт, розділення, війну всередині громадянського тіла, а громадянську війну першочергово [16].

Меморіальна функція надгробного слова, епідиктичного красномовства, є історико-політичною. Для Лоро важливе не лише розвінчування «ідеології», а й підкреслення того, наскільки меморіал незамінний для становлення і стабільності спільноти. Афінська спільнота керується новим, безпрецедентним законом політичної рівності. Поліс повинен відмовитися від використання міфу у відкритому вигляді для того, щоб узаконити і те, що є його основою, і своє увіковічення. Для цього в його інструментарії є слово, яким можна обмінюватися «у середовищі», *hic et nunc*, між рівними [17].

Разюче, Афіни постають одночасно як «холодне» місто антропологів і як «гаряче» місто істориків. Афіняни живуть у лінійному часі подій, але і в часовій тривалості, *de longue durée*, тривалому часі ритуалів. Історико-антропологічний підхід Н. Лоро намагається охопити обидва виміри. Ідеологічний дискурс зображає поліс у позачасі, де він завжди збігається сам із собою.

Цей фантастичний час не незмінний, він поєднаний із афінською історією, з періодами слави і скрути. Це безмірно розтягнуте теперішнє у Фукидіда і все більш і більш віддалене минуле у Лісія та Демосфена. Н. Лоро демонструє, як актуальні події – наприклад, прийняття культу Пана після Марафону (490 р. до н. е.) – можуть змінювати священний ландшафт і релігійну традицію поліса, який стоїть на якорі священного часу свого заснування завдяки міфу про автохтонність і строгий розподіл чоловічого і жіночого роду. Міф про автохтонію постає вагомим аргументом демократичного дискурсу: він вкорінює режим правління у священному часі початку [18]. Так, Ніколь Лоро, деміфологізуючи міф автохтонності та стверджуючи постання афінського уявного, висуває тезу «винайдення Афін», тезу політичної антропології.

Дослідження політичного уявного Афін розгорнене повніше в наступній монографії Ніколь Лоро – «Діти Афін. Афінські ідеї з приводу громадянства і поділу статей» (*Les Enfants d'Athènes. Idées athéniennes sur la citoyenneté et la division des sexes*) (1981), що не є ані книжкою про міф автохтонності, ані книжкою про історію жінок в Афін. Н. Лоро згадує, що намагалася простежити, які шляхи ведуть із використання міфу про витоки, а відтак, як афіняни мислили громадянство і розрив між чоловічим та жіночим [19]. Як історик «політичного» вона вимагає від класичних істориків постановки питання про «міф» у дослідженнях політики, а від дослідників міфології – політичного прочитання міфу на множинних громадянських сценах [20].

В есеї «Прибутки (від) автохтонності» (*Les bénéfices de l'autochtonie*) (1982) Н. Лоро, здійснюючи аналіз риторики міфу, доходить висновку: міфи про автохтонне походження обґрунтовують неперервне вкорінення групи у свою територію, групи, яка мислить у генеалогічний спосіб. Для афінян міф закладає фундамент їхнього громадянства і дає можливість забувати, що демократія – суперечливий і недавній винахід. Стосовно спартанців та інших греків він проголошує вічність афінського поліса, завжди незмінного. Автохтонна риторика завжди потребує «інших», щоб мати можливість відтіснити їх на периферію. Це риторика відмінностей задля риторики самототожності афінського поліса [21].

З точки зору французької дослідниці, «виробництво уявного» не співвідноситься безпосередньо з відображенням історичної дійсності. Це, радше, сама конструкція реальності. «Уявне» є не якоюсь фіксованою системою протилежностей до реального, а круговою траєкторією вироблення опозицій у мисленні мешканців Афін. Коли Лоро говорить про уявне та ідеологію,

йдеться про символічний порядок, який структурує життя в полісі [22].

В останній книжці «Розділене місто. Пам'ять і забуття в античних Афін» (*La Cité divisée. L'oubli dans la mémoire d'Athènes*) (1997) [23] Ніколь Лоро повертається ще раз до тез із «Винайдення Афін», продовжуючи критикувати афінську ідеологію. Дослідниця підкреслює конфліктну природу демократичного життя, де голосування постає процесом розподілу, вираження незгоди, де демократія – це згода розділитися і вибирати. Важливо вказати не лише на реконцептуалізацію дефініції грецької демократії, а й на переосмислення функціонування сучасної демократії у критичному моменті іманентного її *stasis*'у.

Новим у таких дослідженнях є, перш за все, погляд на міфи про походження в контексті їх ролі у громадянській ідеології античних греків. Шляхом низки критичних інтерпретацій грецьких міфів Лоро досліджує демократію у її початковій формі, яка передбачала виключення (жінок, рабів, чужинців). Перенесення такої моделі на сучасну демократію дає чисте бачення предмета *migration studies* – ролей чужинців-іммігрантів. Так, Ніколь Лоро завдяки концепту політичного «уявного» проблематизує джерельний матеріал та сучасну історіографію з питань політичної влади, демократії та ідеології.

Доходимо висновку, що демократія, кажучи словами Шанталь Муфф, є саме політичним ідеалом, спрямованим на створення однорідної ідентичності [24]. Звідси, «демократична концепція потребує можливості проведення розрізнення між тими, хто належить до народу, і тими, хто до нього не належить; необхідно, щоб існувала відповідна нерівність» [25]. Так, демократична логіка включення/виключення передбачає проведення межі між тими, хто належить до народу і тому наділені рівними правами, і тими, хто в політичній сфері безправні і як чужинці чи іноземці підлягають виключенню. За словами Ж.-П. Вернана, «проблема іншого в античній Греції не зводиться лише до того, як греки уявляли чужих, усіх тих, кого вони відносили до категорії відмінних від себе і чий зображення з'являлися деформованими, про кого б не йшлося – варвара, раба, іноземця, юнака, жінку, – тому що вони створювалися завжди на відміну від однієї й тієї ж моделі: зрілого громадянина» [26].

Відтак, маємо справу з політичним уявним поліса, що, керуючись демократичним ідеалом, продукує ідеологічне гомогенне бачення Афін як спільноти рівних. А авторські концепти Ніколь Лоро уможливають найкращий опис цих політичних механізмів на прикладі грецьких полісів.

1. Лиотар Ж.-Ф. Хайдеггер и «евреи» / Ж.-Ф. Лиотар. – СПб. : Аxiома, 2001. – С. 17–18.
2. На жаль, навряд чи можна вести мову про публікацію в найближчому майбутньому праць Н. Лоро, не кажучи вже про гідну рецепцію її досліджень українськими і російськими гуманітаріями. У перекладі російською існує єдина її стаття під назвою «Ким є богиня?» у збірці, вочевидь, натхненній гендерними студіями, під заголовком «Історія жінок» (Лоро Н. Что есть богиня? / Н. Лоро // История женщин. От древних богинь до христианских святых. – СПб : Алетейя, 2005). Ніколь Лоро, не займаючись специфічно феміністичними студіями в контексті античних Афін, усе ж написала чимало сторінок, присвячених дослідженню місця жінки у грецьких полісах та грецькому «суявному». Ці дослідження мають передовсім характер вивчення політичної історії чи політичного «суявного» в класичній Греції.
3. Тексти Н. Лоро не конструюються довкола єдиного аргументу, який би старанно розгортався, або лінійного наратива. Вони, радше, побудовані на серії концептуальних розрізень і опозицій, які Н. Лоро розробляє і зводить до однієї тематичної лінії. Теми, що дослідниця зачепила в першій монографії, розвинено і в її наступних працях, і так – аж до останньої.
4. Ж.-П. Вернан, колишній учасник руху Опору, був зразковим «публічним інтелектуалом» для покоління свого часу у Франції. Такі сучасні історики, як Ніколь Лоро чи Франсуа Арто, називають себе «поколінням Вернана». Див.: Schmitt, A. Historikerin des Imaginären. Zum Tod von Nicole Loraux [electronic resource] / A. Schmitt // Literaturkritik. – 2003. – № 5. – Mode of access: http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=5979&ausgabe=200305 – Last access : 2009. – Title from the screen.
5. Schmitt, A. Historikerin des Imaginären. Zum Tod von Nicole Loraux [electronic resource] / A. Schmitt // Literaturkritik. – 2003. – № 5. – Mode of access: http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=5979&ausgabe=200305 – Last access : 2009. – Title from the screen.
6. Вен П. Фуко совершает переворот в истории / П. Вен // Как пишут историю. Опыт эпистемологии. – М. : Научный мир, 2003. – С. 360–361.
7. Leduc, C. Dans les pas de Nicole Loraux [electronic resource] / C. Leduc // Espaces Temps. – 2005. – № 87–88. – Mode of access: <http://espacestemp.net/document1412.html> – Last access : 2009. – Title from the screen.
8. Copjec, J. Flavit et Dissipati Sunt / J. Copjec // October. – 1981. – Vol. 18. – P. 20–40.
9. Leduc, C. Dans les pas de Nicole Loraux [electronic resource] / C. Leduc // Espaces Temps. – 2005. – № 87–88. – Mode of access : <http://espacestemp.net/document1412.html> – Last access : 2009. – Title from the screen.
10. Copjec, J. Flavit et Dissipati Sunt. – P. 32–40.
11. Фрейд З. Моисей и монотеизм / З. Фрейд // Основные принципы психоанализа. – М., 1998.
12. Фрейд З. Печаль и меланхолия / З. Фрейд // Основные психологические теории в психоанализе. Очерк истории психоанализа. – СПб. : Алетейя, 1998. – С. 211–231.
13. Так, завжди є небезпека, що тексти Н. Лоро не будуть повністю сприйняті ані класичним істориком, ані адептом психоаналізу. Її науковий стиль викликає підозру й у психоаналітика, й у класичного історика. У книжках Лоро немає бібліографії, а всі посилання – радше алюзії. Такий алюзивний характер її книг фруструє читача в його допитливості: в найцікавіших моментах книги читач відчуває себе покинутим без сітки посилань. Еліптична конструкція речень і постійне використання синонімічних термінів на позначення пригадування і забуття (нюанси яких визначальні для розуміння) – це ще і складні теоретичні тексти. Див.: Leduc, C. Dans les pas de Nicole Loraux [electronic resource] / C. Leduc // Espaces Temps. – 2005. – № 87–88 // Mode of access : <http://espacestemp.net/document1412.html> – Last access : 2009. – Title from the screen.
14. Loraux, N. The Invention of Athens : the Funeral Oration in the Classical City / N. Loraux. – Cambridge, MA : MIT Press, 2006.
15. Альтюссер Л. За Маркса / Л. Альтюссер. – М. : Праксис, 2006. – С. 330–331.
16. Див. схожі міркування на цю тему у праці: Loraux, N. The Invention of Athens : the Funeral Oration in the Classical City / N. Loraux.
17. Лиотар Ж.-Ф. Вказ праця. – С. 17.
18. Loraux, N. The Divided City : Forgetting in the Memory of Athens / N. Loraux. – New York : Zone Books, 2002. – P. 16–21.
19. Loraux, N. The children of Athena : Athenian ideas about citizenship and the division between the sexes / N. Loraux. – Princeton University Press, 1994.
20. Loraux, N. The Divided City : Forgetting in the Memory of Athens / N. Loraux. – New York : Zone Books, 2002. – P. 61.
21. Leduc, C. Dans les pas de Nicole Loraux [electronic resource] / C. Leduc // Espaces Temps. – 2005. – № 87–88 // Mode of access : <http://espacestemp.net/document1412.html> – Last access : 2009. – Title from the screen. (Платон у діалозі «Менексен» констатує: «Не земля імітує жінку, а жінка імітує землю». Н. Лоро пропонує трактувати цю фразу в контексті того, що Платон, який вважає міф про автохтонність красивою брехнею, наслідую демократичній риториці поховальних промов, яка виробляє *genos* афінян, народжений землею: Mueller, M. Born of the Earth : Myth and Politics in Athens by Nicole Loraux [electronic resource] / M. Mueller. – Mode of access : <http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/ElAnt/V8N1/Loraux2.pdf> – Last access : 2009. – Title from the screen.
22. Schmitt, A. Historikerin des Imaginären. Zum Tod von Nicole Loraux [electronic resource] / A. Schmitt // Literaturkritik. – 2003. – № 5 // Mode of access : http://www.literaturkritik.de/public/rezension.php?rez_id=5979&ausgabe=200305 – Last access : 2009. – Title from the screen.
23. Loraux, N. The Divided City : Forgetting in the Memory of Athens / N. Loraux. – New York : Zone Books, 2002. – P. 9–11.
24. Муфф Ш. Карл Шмитт и парадокс либеральной демократии / Ш. Муфф // Логос. – 2004. – № 6. – С. 140–153.
25. Там само. – С. 142.
26. Вернан Ж.-П. Смерть в очах / Ж.-П. Вернан. – К. : Дух і літера, 1993. – С. 24–25.

M. Bodnaruk

THE POLITICAL «IMAGINARY»: NICOLE LORAUX AND PROBLEMATIZATION OF CLASSICAL ANCIENT GREEK CULTURE

The article is devoted to the analysis of the Athenian civic imagination of the classical period as the utopian and ideological project which aimed to create a democratic society of equals. The author appeals to the concept of political 'imaginary' by Nicole Loraux and investigates the ways of forgetting in the memory of ancient Greece.

Keywords: political «imaginary», ancient greek culture, polis, ideology, democracy, memory.